

СТРУКТУРНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ЄВРОСОЮЗУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОЇ КРИЗИ

Виявлено соціально-економічні проблеми інтеграції країн Євросоюзу, визначено сутність та особливості його структурних перетворень в умовах глобалізаційної кризи, а також запропоновано рекомендації щодо входження України до Євросоюзу.

Ключові слова: ВВП, глобалізація, грошова одиниця, експорт, імпорт, інтеграція, криза.

Динамічні зміни глобалізованого світу, які відбуваються останніми десятиліттями, для багатьох країн стають новими викликами не лише в економічній, а й у суспільно-політичній сфері життя. Так, соціально-економічна експансія нових розвинутих країн Азії на ринках “старого світу”, міжнародна міграція населення та робочої сили, посилення впливу міжнародних організацій на світовій арені та інші чинники суттєво посприяли кризовим явищам в економіці розвинутих країн Заходу, а подекуди навіть спричинили соціокультурні конфлікти. Не оминули таких впливів і країни Європейського Союзу, який нині переживає нелегкі часи, і не лише у контексті кризи євросони, до якої входять не всі країни Євросоюзу і з якої може вийти Греція та інші учасники, а й у контексті спроможності Євросоюзу ефективно функціонувати як потужне наддержавне об’єднання в умовах загострення глобалізаційної кризи.

Сьогодні до складу Євросоюзу входить 27 країн Європи. Це об’єднання дотепер вважається найбільш вдалим у своєму роді за всю історію державотворення, оскільки за ключовими соціально-економічними показниками він перевершує всі подібні об’єднання та країни. Навіть зараз, у період розпаду внутрішніх суперечностей та зовнішніх загроз, ВВП Євросоюзу за ПКС дорівнює близько 15 трлн дол. США, що становить майже 20 % світового ВВП та зіставне з ВВП такої країни, як США; враховуючи при цьому, що населення Євросоюзу налічує близько 500 млн осіб, його ВВП на одну особу сягає 30 тис. дол. [12; 14]. Середній рівень інфляції серед країн Євросоюзу не перевищує 1,5–2,5 %, щоправда середній рівень безробіття в останні роки став суттєво зростати і зараз перебуває в межах 8–10 %. Разом з тим, втрата певної частини суверенітету країн – членів Євросоюзу на фоні його стрімкого розширення та водночас загострення соціально-економічних проблем викликали у багатьох громадян країн – членів Євросоюзу сумніви щодо необхідності подальшої інтеграції. У низці таких країн, де нещодавно відбулися вибори до законодавчих органів, перемогу отримали ті політичні сили, які виступають за обмеження інтеграційних процесів або навіть вихід з євросони та Євросоюзу взагалі. Оскільки для України європейський напрям співробітництва є стратегічним, подібні обставини актуальні для їх поглибленого вивчення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що проблемам реформування та розвитку Євросоюзу в контексті глобалізаційних процесів присвячено багато уваги науковців та практиків, серед яких: М. Барановська [1], О. Барановський [2], В. Батрименко [3], С. Безвух [4], Д. Бондаренко [5], Н. Бочарова [6], О. Ландесман [9], Л. Мельник [10], І. Дегтярьова [10], О. Могиальний [11], С. Пациківський [13], Р. Рукомеда [14], Е. Хостяков [15] та ін. Серед них деякі дослідники акцентують увагу на соціально-економічних аспектах єдності Європейського Союзу [1; 6; 10; 14], інші – на фінансових [2; 3; 4; 5; 9; 15]. Є окремі дослідження перспектив валюти євро [8; 13], а також дослідження можливостей України щодо євроінтеграції в контексті світової кризи [7; 11]. Однак на сьогодні недостатньо дослідженими залишаються питання структурних перетворень, які відбуваються в Євросоюзі як з об’єктивних причин, так і за ініціативою його керівних органів. При цьому саме структурні перетворення найбільшою мірою визначають характер соціально-економічних змін у європейських країнах, а відтак і перспективи України щодо євроінтеграції в контексті цих змін.

Мета статті – виявити проблеми структурних перетворень Євросоюзу в умовах глобалізаційної кризи та запропонувати шляхи євроінтеграції України в контексті цих перетворень.

З часу створення у 1952 р. Європейського Союзу (спочатку як Європейське об'єднання вугілля та сталі) його склад змінився не лише кількісно, але і якісно. Багато нових країн, які офіційно долучилися до європейської спільноти, виявилися настільки різними, що злагодження цих розбіжностей спричинило необхідність подальшого розширення за рахунок країн зі схожими особливостями, зокрема – соціалістичним минулим та його адміністративно-командною економікою (рис. 1).

Як бачимо з рис. 1, саме за останнє десятиліття відбулося найбільш стрімке розширення Євросоюзу, причому основну масу “новачків” склали країни колишнього соцтабору – Естонія, Латвія, Литва, Польща, Угорщина, Румунія, Болгарія та ін. Але незважаючи на проведені попередньо реформи, нові країни – члени Євросоюзу не змогли одразу органічно влитися в структуру наддержавного об'єднання, а в деяких з них виникли проблеми, які громадяни “старих” країн багато в чому пов'язали з поспішністю власного розширення. З того часу пройшло кілька років, а очікувані переваги не лише надто слабо виявилися, а й змінилися суттєвими соціально-економічними проблемами, в тому числі у відносинах старих та нових країн-членів.

Однією з ключових умов вступу та перебування у складі Євросоюзу є максимальний рівень дефіциту держбюджету в розмірі 3 % ВВП, але на практиці навіть самі країни-засновники – Франція, Німеччина – вже давно не дотримуються цієї вимоги, принаймні, далеко не завжди. Другою неприємністю для нових країн-членів стали суттєві обмеження на експорт у межах Євросоюзу, внаслідок чого сільське господарство у деяких з них майже занепало, а розвинуті країни – Великобританія, Франція, Німеччина та Італія – отримали полегшений вихід на ринки збуту країн – нових членів Євросоюзу. Водночас намітилися диспропорції у розподілі грошових видатків – так, названі вище чотири країни за рішенням Європарламенту отримують з євробюджету близько 25 % видатків, тоді як на них припадає близько 60 % ВВП Євросоюзу [12; 14]. Іспанія, яка формує ще близько 10 % ВВП Євросоюзу, вже зараз зіткнулася з безробіттям у 20 %, якого не знала з часів війни. До перманентних проблем розподілу додалися проблеми збереження єврозони через боргову кризу у Греції. Навіть зараз, після декількох років соціально-економічних реформ та фінансової допомоги, передусім Німеччини, загальною сумою більше 100 млрд євро, ситуація у Греції не покращилася, і багато експертів пророкують їй вихід з єврозони [2; 5; 8; 13]. Характерно, що при цьому більшість пересічних греків вважають причиною своїх негараздів політику країн – засновниць Євросоюзу, яка, на їх думку, посприяла витоку капіталу з країни та роздмухуванню боргової кризи. Відтак, склалася парадоксальна ситуація, коли обидва своєрідні табори Євросоюзу незадоволені нинішньою ситуацією і майже кожна країна вважає, що саме її “об'їдають”.

Слід зазначити, що розширення Євросоюзу дійсно спричиняє деякі об'єктивні труднощі, передусім стосовно ефективного функціонування інституційної структури управлін-

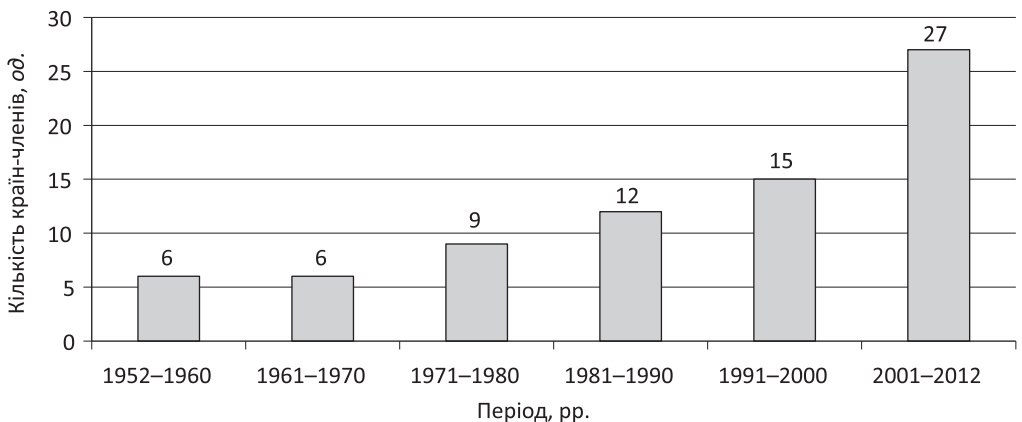

Рис. 1. Динаміка розширення складу Євросоюзу

ня в нових умовах, коли виникає ймовірність формування груп у межах самого Євросоюзу. З 2009 р. в Євросоюзі діє посада Президента, соціально-економічну політику цього об'єднання вже давно визначає Європарламент, який фактично є наднаціональним органом, а регулювання офіційних резервів Європейської системи центральних банків, а також грошової одиниці євро здійснює Європейський центральний банк. Звичайно, такий стан справ влаштовує не всіх, і в певні періоди з боку деяких країн – Італії, Іспанії – та навіть їх окремих заможних регіонів висувалися пропозиції щодо часткового виходу зі складу Євросоюзу. За рівнем ВВП на одну особу такі країни, як Люксембург та Португалія, суттєво віддалилися одна від одної з показниками близько 70 тис. дол. США та 7 тис. дол. відповідно. За таких обставин посилюється вплив політичних сил, які поставили під сумнів ефективність єврозони, яка й зараз не охоплює весь Євросоюз (табл. 1).

Таблиця 1

Сучасна структура Євросоюзу за належністю країн до єврозони, %

Належність країн до єврозони	Кількість країн, од.	Звичайна частка	Кумулятивна частка
Належать до єврозони	17	63	63
Не належать, але планують	8	30	93
Не належать і не планують	2	7	100
Всього	27	100	×

Складено за: European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.

Як бачимо, навіть зараз, після багатьох років обігу грошової одиниці євро дві країни (Великобританія та Швеція) не належать до єврозони і не бажають до неї долучитися, а серед тих, які перебувають у її складі, зростають настрої щодо виходу, передусім у Греції. Відтак, входження до єврозони нових восьми країн буде залежати від того, наскільки швидко керівництво Євросоюзу зможе подолати внутрішні суперечності та наслідки світової кризи.

В цих умовах структура зайнятості населення Євросоюзу також може зазнати змін. Власне, вони вже почали відбуватися з моменту входження до Євросоюзу країн колишнього соцтабору, економіки яких суттєво відрізняються від економік “старих” країн – членів Євросоюзу. На сьогодні структура зайнятості серед країн Євросоюзу має такий вигляд (рис. 2).

Як бачимо, у структурі зайнятості населення Євросоюзу переважає сфера послуг, як і має бути у розвинутих країнах. Разом з тим, слід враховувати, що нещодавнє приєднання до Євросоюзу країн колишнього соцтабору, де частка населення, зайнятого у сільському господарстві, становить 10–12 %, вже змінило цю структуру, коли в середньому по Євросоюзу відповідна частка становила 2,5 %; і якщо найближчим часом будуть прийняті інші,

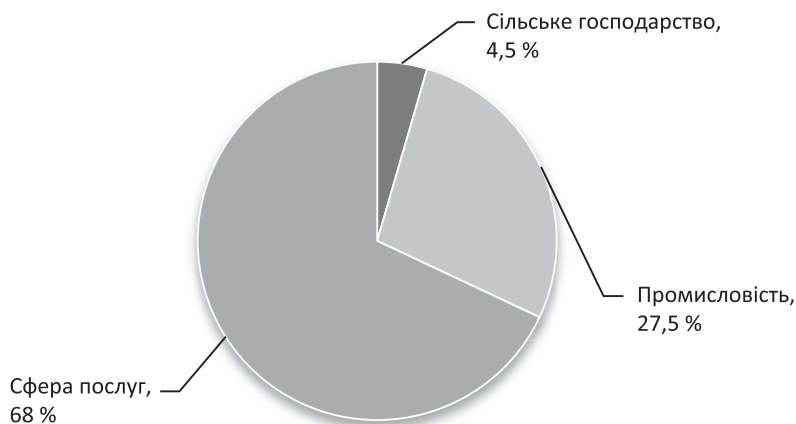

Рис. 2. Сучасна структура зайнятості населення Євросоюзу

Складено за: Все про ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euinfo.tut.su>.

південно-східні, країни (Сербія, Чорногорія, Туреччина), то частка населення, зайнятого у сільському господарстві, ще більше зросте. Звісно, це створює певні проблеми. Так, єдина політика Євросоюзу обмежує обсяги сільськогосподарського виробництва, відтак, розширюючись, Євросоюз зобов'язується дотувати сільське господарство нових країн-членів. Але навіть при цьому у багатьох господарствах нових країн – членів Євросоюзу фермери змушені мало не викидати “надлишки” виробництва, оскільки реалізувати її не можна за квотами, а якщо й можна, то за не вигідними умовами.

У цілому слід констатувати, що за останні десять років, коли відбулося значне розширення Євросоюзу, його економіка помітно диверсифікувалася. Разом з тим, обсяг ВВП Євросоюзу суттєвих змін не зазнав – так, після приєднання 12 країн він збільшився на 5 %, у той час як населення Євросоюзу зросло на 20 % [9; 12]. Це свідчить про те, що економіка нових країн має незначну частку у структурі економіки Євросоюзу. Майже така сама ситуація склалася і щодо структури ВВП (рис. 3).

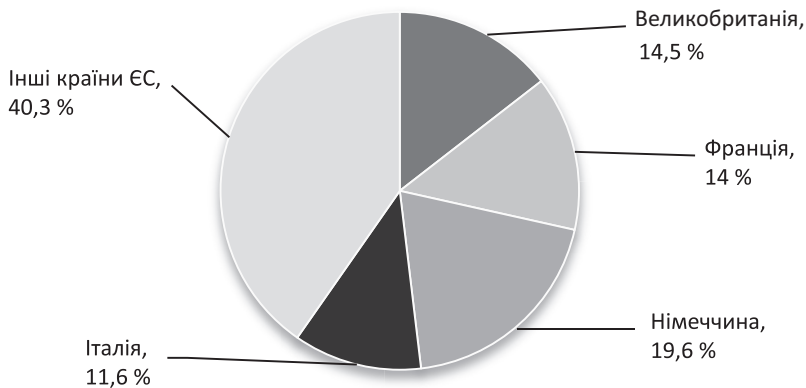

Рис. 3. Сучасна структура ВВП Європейського Союзу за країнами-членами

Складено за: European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.

Як бачимо, чотири найбільш розвинуті європейські країни – Великобританія, Франція, Німеччина та Італія – формують близько 60 % ВВП Євросоюзу. Це дає підстави стверджувати, що інтеграція між європейськими країнами несе досить різні результати, причому доволі нерівномірно.

Для України відносини з Євросоюзом – це не лише економічна співпраця, а й перспектива загальної євроінтеграції. Проте сучасна динаміка торгівлі свідчить, що це потрібно більше Україні, ніж Євросоюзу (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка торгівлі України з Євросоюзом, млн дол. США

Показник	2007	2008	2009	2010	Темп зростання, %
Експорт	13 916	18 129	9 499	13 052	94
Імпорт	22 219	28 868	15 393	19 101	86
Сальдо	-8 303	-10 739	-5 894	-6 049	73

Джерело: *Могильний О. М.* Зона вільної торгівлі з ЄС: нові випробування та можливості для ринку праці і зайнятості в аграрній сфері / *О. М. Могильний* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pav/2011_20/20-04.pdf.

З даних табл. 2 випливає, що за останні роки імпорт з Євросоюзу до України суттєво переважав вітчизняний експорт. Це пояснюється тим, що експорт України на сьогодні залишається більш ніж на 50 % сировинним, а структура технологічних укладів в Україні не відповідає аналогічній структурі в Євросоюзі. Разом з тим, вирізняється тенденція, згідно з якою від'ємне сальдо зменшується.

Таким чином, входження України до складу Євросоюзу може виявитися позитивним лише у тому разі, коли він буде заздалегідь підготовлений, а не “протягнутий”. Як показав досвід, інтеграція країн забезпечує більшість переваг далеко не для всіх і не завжди рівномірно, відтак входження до складу наддержавного об’єднання повинно супроводжуватися внутрішніми реформами, спрямованими на зміну структури національної економіки, після чого така економіка зможе бути конкурентоспроможною як в умовах Євросоюзу, так і в умовах загального поглиблення глобалізації.

Отже, сьогодні до складу Євросоюзу входить 27 країн, серед яких 12 увійшли протягом останніх десяти років. Разом з тим, незважаючи на суттєву диверсифікацію економіки Євросоюзу внаслідок останніх розширень, обсяг та структура його ВВП суттєво не змінились – нині близько 60 % цього показника припадає на четвірку найрозвинутіших країн – Великобританію, Францію, Німеччину, Італію.

Досвід європейських країн засвідчив, що економічна та політична інтеграція доцільна лише до певних меж; вихід за ці межі означає втрату частини суверенітету країни без відповідного отримання очікуваних вигод. Входження України до складу Євросоюзу буде доцільним та перспективним у тому випадку, якщо буде враховано досвід інших постсоціалістичних країн, які увійшли до складу Євросоюзу не повною мірою підготовленими.

Використані джерела

1. Барановська М. І. Вплив економічної кризи на подальший розвиток інноваційної сфери країн європейського союзу / М. І. Барановська // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – 2010. – С. 490–493.
2. Барановський О. Антикризисні заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. Барановський // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4 (158). – С. 8–19.
3. Батрименко В. В. Світова фінансова криза та ризики експансії транснаціонального банківського капіталу в умовах євроінтеграції / В. В. Батрименко // Вісник Донецького національного університету. Сер. “Економіка і право”. – 2009. – Вип. 1. – С. 463–469.
4. Безвух С. В. Політика захисту вкладів в країнах Євросоюзу та Україні в період фінансової кризи / С. В. Безвух // Вісник Хмельницького національного університету. Сер. “Економічні науки”. – 2010. – № 1. – Т. 1. – С. 151–153.
5. Бондаренко Д. С. Країни ЄС збільшують держборги / Д. С. Бондаренко // Економічна звітка. – 2010. – № 11. – С. 44–51.
6. Бочарова Н. В. Сучасна стратегія інноваційного розвитку Європейського Союзу / Н. В. Бочарова // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – № 1 (3). – Т. 2. – С. 43–50.
7. Економіка України після кризи: орієнтири стратегічних реформ : аналіт. доп. – К. : НІСД, 2010. – 104 с.
8. Експерти: криза змусить країни ЄС відмовитися від євро [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/groshi/eksperti-kriza-zmusit-krayini-yes-vidmovitisa-vid-yevro.html>.
9. Ландесман О. О. Світова заборгованість країн ЄС / О. О. Ландесман, Д. Д. Глиоров // Економіка Євросоюзу. – 2010. – № 16. – С. 28–33.
10. Мельник А. Г. Досвід Європейського Союзу у формуванні інноваційної стратегії сталого розвитку / А. Г. Мельник, І. Б. Дегтярьова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 1. – С. 190–199.
11. Могильний О. М. Зона вільної торгівлі з ЄС: нові випробування та можливості для ринку праці і зайнятості в аграрній сфері / О. М. Могильний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pav/2011_20/20-04.pdf.
12. Політика регіонального розвитку ЄС на 2007–2013 гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portfinance.ru/analitik-24.html>.
13. Пацківський С. С. Криза євро і фінансово-боргова криза Євросоюзу / С. С. Пацківський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=217>.
14. Рукомеда Р. Європейський Союз на межі структурних перетворень / Р. Рукомеда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/evropeyskiy_soyuz_na_mezhi_strukturnih_peretvoren-32655.html.
15. Хостяков Е. І. Зовнішні і приватні борги країн ЄС / Е. І. Хостяков // Економіка ЄС. – 2009. – № 24. – С. 100–108.